

Hoofdstuk 16

De zeven schalen (16:1-21)

Vers 1

“En ik hoorde een luide stem uit de tempel tot de zeven engelen zeggen: Gaat heen en giet de zeven schalen van de grimmigheid van God uit op aarde!”

In het boek Openbaring hadden “luide stemmen” al bij vele gelegenheden geklonken (1:10, 5:2,12; 6:10; 7:2,10; 8:13; 10:3; 11:12,15; 12:10; 14:7,9,13,15). Engelboodschappers die in opdracht van God als heraut optreden, hebben een “grote stem”. In de oorspronkelijke tekst staat op al die plaatsen: “**grote stem**” (*phonee megalee*). Een grote stem is natuurlijk luid, maar de uitdrukking in de Bijbel geeft ook aan, dat de spreker de menselijke maat ver te boven gaat, zoals het brullen van een leeuw een zacht gefluister overtreft. Met de uitdrukking “een luide stem uit de tempel” verwijst Johannes naar een profetie van Jesaja. Aan het eind van dat Bijbelboek zegt de profeet:

*“Een geluid uit de tempel, de stem van de HEERE!
Hij vergeldt Zijn vijanden naar wat zij verdienen” (Jes.66:6)*

In Jes.66:6 wordt hetzelfde Hebreeuwse woord twee maal gebruikt. Er staat eigenlijk: “Een **stem** uit de tempel, de **stem** van de HEERE!” (zie de Statenvertaling). De stem die Johannes hoorde, was de stem van de HEERE. Hij zal Zijn vijanden gaan vergelden wat zij verdienen (vgl. Openb.16:5-7). Zijn alles overtreffende kracht zal zichtbaar worden. De stem geeft de zeven engelen opdracht om de zeven schalen van Gods toorn te gaan uitgieten op de aarde. En die opdracht wordt onmiddellijk uitgevoerd. God spreekt en het is er, Hij gebiedt en het staat er. Het beeld van het uitgieten van Gods toorn is vermoedelijk ontleend aan de Psalmen en de Klaagliederen. In Psalm 79 bidt Asaf:

“Stort Uw grimmigheid uit over de heidenvolken, die U niet kennen; over de koninkrijken, die Uw naam niet aanroepen, want men heeft Jakob verslonden, en zij hebben zijn lieflijke woning verwoest” (Psa.79:6-7)

En Jeremia zei naar aanleiding van de verwoesting van Jeruzalem door Nebukadnezar:

“De HEERE heeft Zijn grimmigheid ten uitvoer gebracht, Hij heeft Zijn brandende toorn uitgestort. Hij stak in Sion een vuur aan, dat haar fundamenten verteerde” (Klaagl.4:11)

In Openbaring 16 wordt Gods toorn uitgestort over allen die het beest aanbidden.

Vers 2

“En de eerste ging weg en goot zijn schaal uit op de aarde, en er kwam een kwaadaardige en boze zweer aan de mensen die het merkteken van het beest hadden en die zijn beeld aanbaden”.

Johannes zag hoe de eerste engel de hemelse tempel verliet en zijn schaal uitgoot op de aarde (of: “het land”, d.w.z. “het droge”). Toen Gods toorn was uitgegoten, kwam er “een kwaadaardige en boze zweer aan de mensen die het merkteken van het beest hadden en die zijn beeld aanbaden”. De Griekse woorden *kakos* en *poneros* kunnen ook als “kwaadaardig en *pijnlijk*” worden weergegeven. Uit vers 11 blijkt immers, dat de zweren hevige pijn veroorzaken.

Blijkbaar is er een rechtstreeks verband tussen het merkteken van het beest en het ontstaan van de zweer. Als gevolg van het uitgieten van de eerste schaal verandert het teken in een zweer. De zweer ontstaat mogelijk op de plek waar het merkteken is aangebracht, dus op de rechterhand of op het voorhoofd. Zo gaat de waarschuwing van de derde engel die Gods oordeel aankondigde in vervulling: “Zij hebben dag en nacht geen rust, zij die het beest en zijn beeld aanbidden, en ieder die het merkteken van zijn naam ontvangt” (14:11). Wie het teken van het beest lieten aanbrengen, deden dit om in het rijk van het beest te kunnen kopen en verkopen. Ze meenden dankzij dit besluit in leven te kunnen blijven en vrede en rust te hebben. Maar het teken ontwikkelt zich tot een kwaadaardige en boze zweer, een gezwel dat hen dag en nacht een martelende pijn bezorgt. Zo werd de aartsvader Job eens door de satan getroffen met vreselijke zweren (Job 2:7), en werden de Filistijnen door de HERE geslagen met gezwellen, nadat zij de ark van God hadden geroofd (1 Sam.5:6). Zulke zweren maakten bovendien deel uit van de vloek die de HERE over Israël had aangekondigd indien het volk het verbond met Hem zou verbreken (Deut.28:27,35).

Het oordeel van de eerste schaal heeft veel overeenkomst met de zesde plaag, die de HERE in de tijd van Mozes bracht over het land Egypte. Er kwamen toen “zweren bij de mensen en dieren in heel Egypte, die als puisten openbraken”. Deze zweren veroorzaakten zóveel pijn, dat de tegenstanders aan het hof van de farao, de magiërs, niet langer voor Mozes konden staan, en geen enkel (vals) wonderteken meer konden doen (Exod.9:8-11). Zo zullen de dienaren van het beest door het gericht van de eerste schaal ook zwaar worden getroffen. De zweer zal hen op elk moment van de dag of nacht op buitengewoon pijnlijke wijze aan de woorden van God (uit Openb. 14:6-11) herinneren. Maar net zoals de farao tijdens de zesde plaag niet naar de woorden van Mozes en Aäron wilde luisteren (Exod.9:12), zo zullen de aanhangers van het beest zich ondanks hun pijn ook niet tot God bekeren en niet bereid zijn om Hem eer te geven (16:9,11,21).

De oordelen van de eerste bazuin en de eerste schaal hebben geen enkele overeenkomst, want op het blazen van de eerste bazuin volgde er een plaag van hagel (8:7), terwijl de eerste schaal zweren veroorzaakt bij de volgelingen van het beest (16:2).

Vers 3

“En de tweede goot zijn schaal uit op de zee, en zij werd bloed als van een dode, en elke levende ziel, [alles] wat in de zee is, stierf”.

Toen de tweede engel zijn schaal uitgoot, zag Johannes dat de zee werd getroffen. Uit het slot van vers 3 blijkt, dat we het woord “zee” hier letterlijk moeten opvatten. Het is de zee waarin vissen leven. Met “de zee” doelt de schrijver wellicht op de Middellandse Zee, die in de Bijbel “de zee”, of “de grote zee” wordt genoemd (Num.34:6,7; Jozua 1:4, 9:1, 15:12,47; 23:4; Ezech.47:10,15,17,19,20; 48:28). Wanneer de Bijbel spreekt over de oceanen, wordt er een meervoudsvorm gebruikt. In de Schrift heten de oceanen “zeeën” (Gen.1:10,22; 49:13; Lev.11:9,10; Deut.33:19; Neh.9:6; Job 6:3; Psa.8:8, 24:2, 46:2, 69:34; 78:27; 135:6; Ezech.26:17, 27:4,25,26,27,33,34; 28:2,8). “De zee” uit Openbaring 16:3 is blijkbaar de zee waaraan het rijk van het beest grenst. Over dat beest wordt in vers 2 en vers 10 immers gesproken.

Het gevolg van het uitgieten van de tweede schaal is verschrikkelijk. De zee wordt “bloed als van een dode”. Niet helderrood, fris en stromend (in de Bijbel heet dat “levend”), maar donker van kleur, stroperig, bedorven, en stinkend – zoals geronnen bloed. Wat ooit kristalhelder was en bruiste van leven, wordt een poel van verderf waarin niets meer leeft. “Elke levende ziel, [alles] wat in de zee is, stierf”, merkt Johannes op.

Het oordeel van de tweede schaal heeft enige overeenkomst met het oordeel van de tweede bazuin (8:8-9). Maar er zijn toch ook belangrijke verschillen. Toen de tweede bazuin klonk, werd er “iets als een grote berg, die van vuur brandde” in de zee geworpen. Bij de tweede schaal wordt over zo’n berg niets gezegd. Bij de tweede bazuin werd het *derde deel* van de zee bloed en het *derde deel* van de levende wezens in de zee stierf (8:8), maar bij de tweede schaal sterft *elke* levende ziel in de zee (16:3). Bij de tweede bazuin verging het derde deel van de schepen, vermoedelijk vanwege de vloedgolf die er ontstond toen de “berg” in de zee werd geworpen, maar bij de tweede schaal wordt er over het vergaan van schepen niet gesproken.

Vers 4-7

“En de derde goot zijn schaal uit op de rivieren en de waterbronnen, en het werd bloed. En ik hoorde de engel van de wateren zeggen: U bent rechtvaardig, U die bent en die was, de Heilige, omdat U zó geoordeeld hebt. Want bloed van heiligen en profeten hebben zij vergoten, en bloed hebt U hun te drinken gegeven; zij zijn het waard. En ik hoorde het altaar zeggen: Ja Heer, God de Almachtige, waarachtig en rechtvaardig zijn Uw oordelen”.

Wanneer de derde engel zijn schaal uitgiet, verandert het zoete water in de rivieren en de bronnen in bloed. Blijkbaar neemt het water de kleur van bloed aan en ziet het er in alle opzichten uit als bloed. Maar uit het voorafgaande vers (16:3) en uit de parallel in het boek Exodus (Exod.7:17-22) blijkt de ernst van deze plaag. Het water wordt giftig en ondrinkbaar. Het oordeel van de derde schaal komt overeen met de eerste plaag die de HERE ooit over het land Egypte heeft gebracht.

Uit de aanduiding “de engel van de wateren” hebben sommigen gemeend te kunnen afleiden, dat Johannes evenals vele andere mensen in de oudheid geloofde dat de natuur werd bezield door geesten. In bronnen en rivieren zouden waternimfen huizen, de najaden. De Bijbeltekst geeft echter geen aanleiding om dit te veronderstellen. Met “de engel van de wateren” bedoelt Johannes waarschijnlijk: de derde engel, die zijn schaal moest uitgieten op de rivieren en de waterbronnen. Wanneer deze boodschapper de gevolgen ziet van de opdracht die hij net heeft uitgevoerd, zegt hij: “U bent rechtvaardig, U die bent en die was, de Heilige, omdat U zó geoordeeld hebt. Want bloed van heiligen en profeten hebben zij vergoten, en bloed hebt U hun te drinken gegeven; zij zijn het waard”. Uit het oordeel dat de HERE heeft voltrokken, blijkt dat Hij bezig is om “Zijn vijanden te vergelden naar wat zij verdienen” (Jes.66:6). De aardbewoners hebben iedereen omgebracht die weigerde om voor het beest uit de zee of zijn beeld te buigen, en ieder die waarschuwde voor de misleiding van het beest uit het land. Nu krijgen ze loon naar werken. Bloeddorstigen krijgen bloed te drinken.

Opvallend is de manier waarop de engel de HERE toespreekt. De boodschapper zegt niet: “U bent rechtvaardig, U die bent en die was en die komt” (vgl. 1:4). De spreker laat “die komt” weg, want op dit moment *is* God al gekomen. Hij heeft “Zijn grote kracht *aangenomen* en Zijn koningschap aanvaard” (11:17). Hij is bezig om een einde te maken aan het kwaad en om het recht op aarde te herstellen.

Nadat de engel had gesproken, hoorde Johannes een stem uit het altaar zeggen: “Ja Heer, God de Almachtige, waarachtig en rechtvaardig zijn Uw oordelen”. Met “het altaar” zou de ziener kunnen doelen op het gouden wierookaltaar in de hemelse tempel maar ook op het brandofferaltaar in de hemelse voorhof. Voor beide opvattingen is wel iets te zeggen. Van het wierookaltaar zijn immers de gebeden van de heiligen opgestegen, die geroepen hebben om de komst van Gods koninkrijk. En van onder het brandofferaltaar hebben de zielen van de martelaren (d.w.z. heeft hun vergoten bloed) geroepen: “Tot hoelang, heilige en waarachtige Heerser, oordeelt en wrekt U ons bloed niet aan hen die op de aarde wonen?” (6:10). Tegen hen was gezegd, dat “zij nog een korte tijd moesten rusten, totdat ook hun medeslaven en hun broeders gedood zouden worden evenals zij” (6:11). Nú is die korte tijd voorbij. De HERE vervult wat Hij gesproken heeft. Hij doet wat Hij heeft gezegd. Hij geeft de kwaaddoeners loon naar werken. Ze zullen ervaren wat ze hun slachtoffers hebben aangedaan: grote angst en benauwdheid, en zullen uiteindelijk omkomen.

Het oordeel van de derde schaal heeft enige overeenkomst met het oordeel van de derde bazuin. In beide gevallen worden namelijk de rivieren en de bronnen getroffen (9:10, 16:4). Maar na het klinken van de derde bazuin valt er een ster uit de hemel en wordt het *derde deel* van de rivieren en de bronnen bitter en ondrinkbaar (9:10-11). Over het vallen van een ster na het uitgieten van de derde schaal wordt daarentegen niets gezegd, en het oordeel van de derde schaal treft niet het derde deel, maar *alle* rivieren en bronnen, al het zoete water in het rijk van het beest.

Vers 8-9

En de vierde goot zijn schaal uit op de zon, en haar werd gegeven de mensen met vuur te verbranden en de mensen werden verbrand door grote hitte en lasterden de naam van God, die de macht over deze plagen had, en zij bekeerden zich niet om Hem heerlijkheid te geven.

Wanneer de vierde engel zijn schaal uitgiet, heeft dit gevolgen voor de zon – althans voor de intensiteit van de zonnestraling op aarde. Het “wordt de zon gegeven de mensen met vuur te verbranden” en hen te “verbranden door grote hitte”. Het Griekse werkwoord *kaumatizoo*, dat als “verbranden” is vertaald, kan ook “schroeien” betekenen. Uit vers 9 blijkt, dat de mensen niet door vuur zullen worden verteerd en zullen omkomen, maar zullen lijden onder enorme hitte en mogelijk ook onder ernstige huidaandoeningen vanwege de plotselinge toename van de zonnesterkte. Het gericht van de vierde schaal is in zeker opzicht een verzwaring van het gericht van de eerste. Bij de pijn van de zweren voegt zich nu de pijn van de verbranding.

Het oordeel van de vierde schaal doet denken aan bepaalde voorzeggingen van de Hebreeuwse profeten. De profeet Jesaja heeft gezegd:

“Het treurt, verwelkt – dat land; hij verkommert, verwelkt – de bewoonde wereld... Want het land is ontheiligd door zijn inwoners; zij overtreden de wetten, zij veranderen elke verordening, zij verbreken het eeuwige verbond. Daarom verteert de vervloeking het land en moeten zijn inwoners boeten. Daarom zullen de inwoners van het land **verbrand** worden, zodat er weinig stervelingen zullen overblijven” (Jes.24:4-6)

“Dan zal het licht van de volle maan zijn als het licht van de gloeiende zon, en het licht van de zon zal **zevenmaal sterker** zijn, net als het licht van zeven dagen, op de dag dat de HEERE de breuk van Zijn volk zal verbinden en de wond die het is toegebracht, zal genezen” (Jes.30:26)

En de profeet Maleachi zegt over de dag van de Heer:

“Want zie, die dag komt, **brandend als een oven**. Dan zullen alle hoogmoedigen en allen die goddeloosheid doen, stoppels worden. En de dag die komt, zal ze in vlam zetten, zegt de HEERE van de legermachten, Die van hen wortel noch tak zal overlaten” (Mal.4:1)

Ondanks de pijn van de zweren, de schroeiende hitte en het watergebrek dat door de derde schaal is ontstaan, zullen de mensen geen gehoor geven aan de oproep van de heraut, die eerder heeft geklonken (14:6-7). Ze “bekerden zich niet”, d.w.z. ze komen niet tot ander inzicht. Ze krijgen geen ontzag voor God en zijn niet bereid om Hem eer te geven. Integendeel, ze “lasteren de naam van God, die de macht over deze plagen had”. Ze vertrouwen de satan meer dan de Schepper, want ze beschouwen de Schepper als een vijand die hun leefwereld en hun bestaan aantast.

Vers 10-11

En de vijfde goot zijn schaal uit op de troon van het beest, en zijn koninkrijk werd verduisterd; en zij kauwden hun tongen van pijn en lasterden de God van de hemel vanwege hun pijnen en vanwege hun zweren, en zij bekeerden zich niet van hun werken.

De vijfde schaal is een rechtstreekse aanval op het rijk van het beest. Zodra deze schaal is uitgegoten, wordt het in heel dat rijk duister. Het oordeel van de vijfde schaal heeft veel overeenkomst met de negende plaag die het land Egypte trof tijdens de uittocht (Exod.10:21-23). Bij die plaag heerste er drie dagen dikke duisternis in heel Egypte, maar het bleef licht in het gebied waar de Israëlieten woonden. De plaag van de vijfde schaal heeft bovendien enige overeenkomst met het oordeel van de vijfde bazuin. Toen die bazuin had geklonken, werden “de zon en de lucht verduisterd door de rook van de put”, die door een engel was geopend. De mensheid werd toen vijf maanden lang gepijnigd door sprinkhaanachtige wezens die uit de afgrond kwamen (9:1-12). Bij het uitgieten van de vijfde schaal wordt over pijniging door kwelgeesten echter niets gezegd. De pijnen van de mensheid zijn nu afkomstig van de hitte, de dorst en de zweren die door het uitgieten van de voorafgaande schalen zijn ontstaan.

Uit Openbaring 2:13, 13:2 en 16:10 blijkt, dat we bij de “troon van het beest” misschien moeten denken aan de stad Pergamum, dus aan het noordwesten van het huidige Anatolië. De gemeente van Pergamum bevindt zich immers in de stad, waar de “troon van satan” is (2:13), en de satan geeft zijn “kracht, zijn troon en zijn grote macht” aan het beest (13:2).

In vele profetieën uit de Bijbel wordt gezegd, dat de zon zal worden verduisterd wanneer de dag van de Heer aanbreekt. De profeet Jesaja schreef:

“De zon zal *verduisterd* worden wanneer zij opkomt, en de maan zal haar licht niet laten schijnen. Ik zal de wereld haar slechtheid vergelden, en de goddelozen hun ongerechtigheid” (Jes.13:10-11)

“De volle maan zal rood worden van schaamte, de gloeiende zon zal *beschaamd* worden, als de HEERE van de legermachten zal regeren op de berg Sion, en in Jeruzalem” (Jes.24:23)

En de profeet Joël kondigde aan:

“Zon en maan worden *in het zwart gehuld* en de sterren trekken hun licht in... Groot is immers de dag van de HEERE en zeer ontzagwekkend. Wie zal hem kunnen verdragen?” (Joël 2:10-11)

“De zon zal veranderd worden in *duisternis* en de maan in bloed, voor die dag van de HEERE komt, die grote en ontzagwekkende” (Joël 2:31)

“Menigten, menigten in het dal van de dorsslede, want de dag van de HEERE is nabij in het dal van de dorsslede. Zon en maan worden *in het zwart gehuld* en de sterren hebben hun schijnsel ingetrokken” (Joël 3:14-15)

In Zijn rede op de Olijfberg heeft de Here Jezus gezegd:

“Meteen na de verdrukking van die dagen zal de zon *verduisterd* worden en de maan zal zijn schijnsel niet geven en de sterren zullen van de hemel vallen en de krachten van de hemelen zullen heftig bewogen worden” (Matth.24:29, vgl. Mar.13:24-25, Luk.21:25)

Hoewel beangstigende duisternis zich nu voegt bij de pijn van de zweren, de schroeiende hitte en het watergebrek dat door de voorafgaande schalen is ontstaan, volharden de inwoners van het rijk van het beest in hun opstand tegen God. Ze “lasteren de God van de hemel”, want ze beschouwen Hem als een kwaadaardige en hardvochtige kwelgeest die de aardse vrede verstoort en hen bestookt met rampen. Ze “bekerden zich niet van hun werken”. Ze houden vast aan de verering van het beest en ze blijven redding verwachten van afgoden – wellicht de afgoden van wetenschap en technologie, en de machten van spiritisme en satanisme.

Vers 12-16

En de zesde goot zijn schaal uit op de grote rivier de Eufraat, en zijn water droogde op, opdat de weg van de koningen die van [de] zonsopgang komen, bereid zou worden. En ik zag uit de mond van de draak en uit de mond van het beest en uit de mond van de valse profeet drie onreine geesten [komen] als kikkers; want het zijn geesten van demonen die tekenen doen [en] die uitgaan naar de koningen van het hele aardrijk, om hen te verzamelen tot de oorlog van de grote dag van God de Almachtige. Zie, Ik kom als een dief. Gelukkig hij die waakt en zijn kleren bewaart, opdat hij niet naakt wandelt en men zijn schaamte niet ziet. En Hij verzamelde hen op de plaats die in het Hebreeuws Harmagedon heet.

Wanneer de zesde engel zijn schaal uitgiet, droogt de rivier de Eufraat op. Dit oordeel staat mogelijk in verband met de schalen die vorige engelen hadden uitgegoten. De vierde schaal had immers schroeiende hitte teweeggebracht. De Eufraat is een lange, natuurlijke barrière tussen het land Israël en de naties die – vanuit Israël gezien – in het verre Oosten wonen. Door het opdrogen van de Eufraat wordt “de weg bereid van de koningen die van [de] zonsopgang komen”, d.w.z. de wereldleiders uit het Oosten, de legers van het Aziatische continent. Het oordeel van de zesde schaal schept de omstandigheden die nodig zijn om een enorme legermacht van de volkeren te laten oprukken tegen het heilige land. Zij zullen zich onder satanische leiding verenigen om te gaan strijden tegen de HERE en Zijn Gezalfde, maar die veldtocht zal leiden tot hun volledige ondergang (vgl. 14:19-20, 16:14-16 en 19:19-20). Over een opdrogen van de rivier de Eufraat wordt ook gesproken in de profetieën van Jesaja en Zacharia (Jes.11:15-16, Zach.10:10-11).

Wie de gebeurtenissen op aarde door een aardse bril bekijkt, stelt vast dat de legers van de volken door de heerser over het laatste wereldrijk (“het beest”) en diens minister van propaganda (“de valse profeet”) worden opgeroepen om op te rukken in de richting van het land Israël.

Johannes bekijkt de gebeurtenissen door een hemelse bril en ziet daarom méér. Achter de boodschappen die de volken oproepen om oorlog te gaan voeren, gaan demonen schuil. Het zijn geen *loze* woorden. Ze worden bevestigd door “tekenen” zodat ze op de koningen tot wie ze zijn gericht overtuigend overkomen. Deze tekenen wekken de indruk, dat de strijd door het beest en zijn handlangers kan worden gewonnen, indien de volken eenparig één vuist maken. Satan is in staat om de volken te verleiden zolang hij nog niet door de HERE is gebonden (20:3), en hij verleidt de volken tot de oorlog (20:8). Niet alleen de koningen van het Oosten, maar de koningen “van het hele aardrijk”, d.w.z. van de hele bewoonde wereld, worden door de boze gemobiliseerd. In het visioen van Johannes zagen de demonen die de volken misleidden eruit als kikkers – wellicht omdat kikkers onreine dieren zijn die zich met grote sprongen naar een verafgelegen bestemming kunnen begeven.

Wanneer Johannes heeft gezien hoe geesten van demonen het aardrijk misleiden om oorlog te gaan voeren tegen het rijk van God in het heilige land, wordt zijn verslag van de gebeurtenissen plosteling onderbroken. Een stem zegt: “Zie” (d.w.z. Kijk, Let op!), Ik kom als een dief. Gelukkig hij die waakt en zijn kleren bewaart, opdat hij niet naakt wandelt en men zijn schaamte niet ziet”. De spreker is blijkbaar de hemelse Mensenzoon uit Johannes’ eerste visioen, en de aansporing is gericht tot Zijn “slaven” die op aarde zijn wanneer de “dag van de Heer” aanbreekt. Blijkbaar houdt deze zaligspreking verband met de mobilisatie van de volken. Hoewel de hele aarde zich tegen Israël keert, de militaire macht van de volken overweldigend groot lijkt en tekenen de indruk wekken dat hun overwinning zeker is, behoren de “slaven” de geboden van God en het getuigenis van Jezus Christus vast te houden. Want hun Heer zal spoedig verschijnen, “als een dief” voor de volken die zeker meenden te zijn van hun overwinning. Slaven die blijven waken en blijven uitzien naar de

komst van hun Heer zijn gelukkig te prijzen, want ze zullen niet beschaamd staan bij Zijn komst in heerlijkheid die nu spoedig zal plaatsvinden.

In zijn visioen zag Johannes niet alleen de macht van satan en zijn demonen, maar ook en vooral de macht van de HERE. De legers van de volken worden verzameld “tot de oorlog *van de grote dag van God de Almachtige*”. Het lijkt alsof de beide beesten en de satan die legers verzamelen. Maar in werkelijkheid is het de Almachtige die hen verzamelt om hun een beslissende en vernietigende slag toe te brengen wanneer Zijn grote dag aanbreekt. “Hij”, dus God de Almachtige, verzamelt de koningen “op de plaats die in het Hebreeuws Harmagedon heet”. Harmagedon is waarschijnlijk de vlakke van Jizreël in het noorden van Israël, bij Megiddo. Op die plek worden de legers van de volken *verzameld*, maar de beslissende *veldslag* zal daarna plaatsvinden aan een front dat zich uitstrekt van Megiddo in het noorden tot Bozra in het zuiden, over een afstand van “zestienhonderd stadiën”, d.w.z. driehonderd kilometer (14:20).

Vers 17-21

En de zevende goot zijn schaal uit op de lucht, en er kwam een luide stem uit de tempel vanaf de troon, die zei: Het is gebeurd! En er kwamen bliksemstralen en stemmen en donderslagen, en er kwam een grote aardbeving zoals er niet geweest is sinds er een mens op de aarde is geweest: zo'n aardbeving, zo groot! En de grote stad werd tot drie delen en de steden van de naties vielen. En het grote Babylon werd voor God in herinnering gebracht om haar de drinkbeker van de wijn van de grimmigheid van Zijn toorn te geven. En elk eiland vluchtte en bergen werden niet gevonden. En een grote hagel, [elke steen] ongeveer een talent zwaar, viel uit de hemel op de mensen, en de mensen lasterden God vanwege de plaag van de hagel, want de plaag daarvan is zeer groot”

De laatste van de zeven engelen giet zijn schaal uit “op de lucht”, zegt de Telosvertaling. Maar in de oorspronkelijke Griekse tekst van het boek Openbaring staat niet dat de inhoud van de schaal “op” (Gr. *epi*) de lucht, maar dat zij “in” (Gr. *eis*) de lucht wordt uitgegoten. Door het uitgieten van de zevende schaal wordt de *hele* aardse atmosfeer getroffen, niet alleen de bovenkant ervan. In de brief aan de Efeziërs noemt Paulus de satan “de overste van de macht der *lucht*” (Efe.2:2). In de lucht bevinden zich “overheden, machten, wereldbeheersers, geestelijke machten van de boosheid” onder leiding van de boze (Efe.6:12). Zij beïnvloeden het wereldgebeuren door de gedachten en gevoelens van de mensheid te manipuleren en de mensen in duisternis gevangen te houden (Efe.2:2-3, 6:12). De zevende schaal zal aan hun macht en invloed een definitief einde maken. Het rijk van satan is dan volkomen vernietigd. Na het uitgieten van de zevende schaal klinkt er dan ook “een luide stem uit de tempel vanaf de troon” die zegt: “Het is gebeurd!”. De stem van God roept uit: “Mijn rijk is gekomen!”. Feitelijk staat hier “Het is *geworden!*”, d.w.z. ontstaan, of tot stand gekomen (Gr. *ginomai*).

Gods stem doet “niet alleen de aarde wankelen maar ook de hemel” (Hebr.12:26, Hag.2:7). Er komen “bliksemstralen en stemmen en donderslagen” en er treedt een ongekend zware aardbeving op. Van die aardbeving zegt Johannes dat zo een “er niet is geweest sinds er een mens op aarde is geweest”, zó geweldig groot. In twee opzichten heeft deze aardbeving een ongekende omvang: (1) Hij treft de *hele* aarde, niet slechts een stukje van het landoppervlak, en (2) Hij is zó krachtig dat de bergen op het land en de bergen in de zee (= eilanden) totaal verdwijnen. De aanblik van de wereld verandert in een oogwenk totaal.

De gevolgen van de beving voor de menselijke samenleving zijn verschrikkelijk. Johannes noemt er drie: (1) “De grote stad” valt in drie delen uiteen; (2) De “steden van de naties vallen”, d.w.z. storten volledig in. (3) “Het grote Babylon” wordt door Gods toorn getroffen. “De grote stad” in vers 19 is niet “het grote Babylon”. Uit de structuur van Openbaring 16:17-21 blijkt, dat Johannes acht *verschillende* gevolgen van het uitgieten van de zevende schaal opsomt. De beschrijving van elk gevolg begint met het woordje “en”:

“En er kwamen bliksemstralen en stemmen en donderslagen...”

“En er kwam een grote aardbeving...”

“En de grote stad werd tot drie delen...”

“En de steden van de naties vielen...”

“En het grote Babylon werd voor God in herinnering gebracht...”

“En elk eiland vluchtte...”

“En bergen werden niet meer gevonden...”

“En een grote hagel... viel uit de hemel...”

De Bijbel noemt meerdere steden “groot”: Resen (Gen.10:12), Gibeon (Joz.10:2), Jeruzalem (Jer.22:8, Openb.11:8), Hamath (Amos 6:2), Ninevé (Jona 1:2, 3:2, 3:3, 4:11), Babylon (Openb.14:8, 17:18, 18:10, 18:16, 18:18, 18:19, 18:21) en het nieuwe Jeruzalem (Openb.21:10). “De grote stad” uit Openb.16:18 is blijkbaar: “de grote stad die geestelijk genoemd wordt Sodom en Egypte, waar ook onze Heer gekruisigd is” (Openb. 11:8). Omdat Babylon afzonderlijk wordt vermeld is “de grote stad” in Openb.16:18 niet Babylon, maar de hoofdstad van het land Israël, de stad Jeruzalem. Dat de Olijfberg eens zal splijten is al voorgezegd door de profeet Zacharia (Zach.14:4). Door dat splijten zullen er twee afzonderlijke heuveltoppen ontstaan, waartussen zich een nieuwgevormd dal bevindt. Uit één enkel stadsdeel zullen er dan drie worden gevormd.

Met de “steden van de naties” bedoelt Johannes: de steden van de volken die hun legers hadden gemobiliseerd en die waren opgerukt tegen Jeruzalem. Wat “het grote Babylon” is, wordt in Openbaring 17 uitgelegd, terwijl Openbaring 18 laat zien hoe Babylon door Gods toorn wordt getroffen.

Het laatste gevolg van het uitgieten van de zevende schaal is “een grote hagel” die vanuit de hemel op de mensen valt. Het woord “groot” heeft niet zozeer betrekking op het *aantal*

hagelstenen, maar op de *grootte* van die stenen. Ze zijn “een talent zwaar”. Een talent was in de oudheid een gewichtsmaat van tientallen kilogrammen (20 tot 60 kg). De hagelstenen slaan dus in als bommen. Voor de mensen - die tijdens de aardbeving ongetwijfeld uit hun huizen zijn gevluht voor zover ze niet werden bedolven – is de hagel beslist dodelijk.

De hagel van de zevende schaal heeft enige overeenkomst met de zevende plaag die Egypte trof in de dagen van Mozes. Egypte werd toen getroffen door een buitengewoon zware hagel, en ieder die de waarschuwing van de HERE in de wind had geslagen en zich buitenshuis had begeven, kwam om (Exod.9:13-35, Psa.78:47-48, 105:32). Tegen die plaag konden de Egyptenaren zich nog beschermen door te schuilen en hun vee tijdig naar binnen te brengen. Maar voor de hagel van de zevende schaal is er geen enkele beschutting. De steden van de naties zijn dan immers gevallen, dus de gebouwen en huizen in die steden zijn ingestort. De hagel van de zevende schaal lijkt ook enigszins op de hagel van de eerste bazuin (8:7). Toen viel er vurige hagel uit de hemel die het derde deel van de bomen en het groene gras verbrandde. Maar de hagel van de zevende schaal is niet gericht tegen de bomen en het gras, maar tegen de *mensen*. En de *hele* bewoonde wereld wordt erdoor getroffen, want “de steden van de naties” waren in een vorig vers vermeld.

Aan de mensheid die met behulp van de satan haar eigen vrederijk meende te stichten, wordt niets overgelaten waarop zij nog kan vertrouwen. Wie binnenshuis blijft of zich ondergronds bevindt wordt bedolven, en wie naar buiten vlucht wordt verpletterd door de hagelstenen. Hoewel dat ongelooflijk lijkt, zijn er volgens Johannes toch nog overlevenden. Niet iedereen komt tijdens deze rampen om. Maar de overlevenden bekeren zich niet, integendeel: ze “lasteren God vanwege de plaag van de hagel, want de plaag daarvan is zeer groot”. Voor plaag gebruikt Johannes hier opnieuw het Griekse woord *pleegee*, dat “slag” of “klap” betekent. De laster van de aardbewoners houdt in, dat ze de Schepper afschilderen als een boosaardige machthebber, die er plezier in heeft om Zijn schepselen uit te roeien en waartegen men zich tot het uiterste moet blijven verzetten.